

МНОГОТО ОБРАЗИ НА ИНФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

ТАНЯ ЖЕЛЯЗКОВА – ТЕЯ

Tanya Zhelyazkova – Teya

MANY IMAGES OF INFORMAL EDUCATION

Informal education is unorganized, unstructured and non-systematic accumulation of knowledge, skills and competencies in the process of living. It is an important element of the educational triad – formal, non-formal and informal education. Images of informal education are revealed in the process of learning by doing.

I. Образователната триада – терминологични пояснения

Още през 1972 г. Международната комисия за развитие на образованието към ЮНЕСКО изготвя доклад за образованието днес и утре, в който са дадени официални дефиниции за формалното, неформалното и информалното образование, разгледани като образователна триада.

Актуалната европейска история на информалното образование, което всъщност е най-древната форма на образование, от която с развитието на познанието и на потребностите на обществото са произлезли неформалното, а по-късно и формалното образование, започва на 31 декември 1994 г., когато в Официален вестник на Европейския съюз се публикува Решение на Съвета за приемане на специфична програма за научни изследвания и технологично развитие в областта на целевите социално-икономически изследвания (от 1994 до 1998). От този момент нататък в образователната политика на съюза официално се въвежда отдавна съществуващата образователна триада – формално, неформално и информално образование.

В Меморандум за непрекъснатото образование на Европейската комисия по образованието (Брюксел, 2000) са дадени кратки определения на трите „основни категории целенасочена образователна дейност“. Въведен е и нов термин „широкообхватно образование“, което „включва в себе си като взаимно допълващи се разновидности формалното, неформалното и информално образование.“

Формално е всяко образование, което се организира, реализира и контролира в съответствие с интересите на обществените институти за предоставяне на образователни услуги (училища, университети, академии). Осъществява се

структурирано в системата на основното, средното и висшето образование. То е задължително до определена степен и възраст и завършва с придобиване на квалификационна степен и общопризнат документ за постигнати резултати.

Неформално е структурирано образованието, което се организира и провежда извън рамките на формалната система в институти на гражданското общество (неправителствени организации) или частни образователни центрове и школи, цели развитието на умения и не се съпровожда с документ за квалификационна степен (това не се отнася за свидетелствата за развитие на умения, които нямат стойност на доказателство за придобита образователна степен). Дава възможност за прилагане на иновативни методи на преподаване.

Информалното образование е неорганизирано, неструктурирано и несистематизирано натрупване на знания, умения и компетенции в процеса на живеене. Протича извън рамките на „конвенционална“ образователна среда и е центрирано около придобиването на собствен житейски опит, което се случва преднамерено или непреднамерено по уникален за личността път.

Терминът „информално образование“ все още не е придобил нито научна, нито гражданска популярност в българското образователно пространство. Той е включен в заглавието на една статия (Тодорова В., 2004), споменава се като трета форма на образование в една статия (Павлов Д., И. Петкова, 2002) и една книга (Николаева С., 2008), но не е предмет на специален анализ дори в педагогическата литература. Причините за това могат да бъдат обект на отделно самостоятелно изследване.

Авторът на настоящата статия е разработил част от теоретичния профил на информалното образование в други свои публикации, предхождащи настоящата. Дефинирането на основните понятия и теоретичният модел на информалното образование са представени в „Информалното образование като значим елемент от образователната триада“. Друга публикация е посветена на „Образователната пирамида“. Информалното образование е предмет на изследване от различни теоретични гледни точки в още три публикации на автора.

II. Информалното образование – учене чрез правене

Предисторията на информалното образование се корени в основния постулат, че „хората от почти всички общества споделят определени базисни ценности“ (Хънтингтън, С., 1999, с. 73). Тръгвайки от приетата дефиниция на информалното образование, лесно можем да стигнем до извода, че то е основа на опита, който се разгръща като преживяване, стимулирано от живота в качеството му на „учител“. „Ученето чрез преживяване се базира на интегритета на опита. Преживяването, обучението и развитието са взаимно свързани.“ (Цветанска С., 2006, с. 165)

В специфичния понятийно-категориален апарат за описване на психично-

то развитие у възрастните, присъстват термини, чрез които се описват елементи от психо-поведенческото им развитие, доказващи, че „в значителна степен индивидът е автор на своето развитие“: 1. Аз-концепция; 2. личностни потенциали; 3. личностна рефлексия; 4. позитивна самопромяна; 5. самоактуализация; 6. самоопределяне на личността; 7. жизнен план (проект); 8. жизнен път; 9. жизнен цикъл; 10. жизнени избори; 11. жизнено дело; 12. задачи на развитието; 13. смисложизнени ориентации; 14. смисъл на живота; 15. стил на живот; 16. стратегии за справяне; 17. теми на преживявания; 18. удовлетвореност от живота; 19. умения и компетентност. (Минчев, Б., 2008, с. 88-89) Всичките тези елементи недвусмислено илюстрират процеса на самоизграждане на човека, което най-естествено се осъществява на полето на информалното образование.

Колкото повече са дейностите, които човек извършва, колкото по-разнообразни са те, толкова повече се разширява и обогатява опитът му, придобит по информално образователен път като научаване чрез правене (*learning by doing*) и преживяване.

Интересно е, че едни доста формализирани програми, каквито са европейските, поради необходимостта от спазване на еднакви критерии във всички държави-членки на ЕС, поставят като своя цел подпомагането на информалното образование като съществена част от ученето през целия живот.

„Ключови компетентности за учене през целия живот“ са компетентностите, посочени в Европейската референтна рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот, приета с Препоръка на Европейския парламент и на Съвета от 18.12.2006 г. „Способността ми да действам е производна от моето умение да боравя с чук, а не от знанието ми за чука“. (Васев, Ст. В., 2005, с. 121) И всичко това в името на една прегърната от Европа цел – качеството на живота, в която се съизмерват: а) човекът: «Единствено на него е свойствено да бъде загрижен от своите нереализирани заложи, да пита, какво е той във възможност, да страда от това, че «не се е реализирал», «не е успял» или «не се е осъществил» и т. н.» (Васев, Ст., 2006, с. 159); б) жизненият опит като уникално стечение на обстоятелства, възприемани и отработвани строго индивидуално в жизнения цикъл на индивида; и в) инструментите: «Аз не мога да разбера защо да е по-възвишено да се стремим да разберем от това да се занимаваме с правилното подреждане на нашите действия» (Whitehead, A., 1967, p. 103-104). Един от най-ефективните и може би най-атрактивните инструменти за това правилно подреждане е информалното образование.

III. Образи на информалното образование

Многото образи/лица на информалното образование като значими и осмислени жизнени идеи водят до разгръщане на основните му резултати под формата на знания, умения и компетенции. *Знаниеви резултати* могат да се получат при екскурзии, посещения на изложби и музеи, гледане на филми,

спектакли и концерти, учене в семейна среда, самообучение с връстници или автономно обучение. *Базови умения* са четенето, писането, смятането, пеенето, свиренето на инструмент, чиракуването, новаторството или изобретателството. *Компетенциите* са свързани с комуникацията, воденето на преговори, вземането на решения, работата в екип, доброволния труд, участието в обществени организации и форуми (конференции, семинари). Не е трудно да забележим, че тези знания, умения и компетенции могат да се постигат извън формалното и неформалното образование по пътя на „пробата и грешката“ в научаването чрез правене, което идентифицираме като неформално образование.

Ще илюстрираме многообразието на неформалното образование с няколко примера.

1. Основната функция на образованието е да „формира образа на основните неща от света и живота“ (Тодоров, Т. 2010, 59-60). „Той служи главно за въвеждане на обучавания субект в дебрите на научното и истинно обяснение на света, но именно само за въвеждане“ (Пак там, с. 60). Продължаването по пътя на научаването е въпрос за личен избор на стратегии за справяне с житейските проблеми, които стратегии определят формата на необходимата образование.

2. Главният приоритет на образованието е да „ориентира вниманието на учащите се към качествен, хармоничен и целесъобразен живот, живот в името на живота“ (Петрова, Е. 2010, с. 69). А не образование заради самата образование като социална ценност. Откриването на смисъла на живота е онзи сигурен водач, който определя стила ни на живот и чувството за удовлетвореност от избрания жизнен път.

3. „Мисията на науката и изкуството е да помогнат на човека да преоткрие себе си, да го насочат към дълбините на собствената му индивидуалност, да събудят творческо-съзидателното начало у него.“ (Банкова, Д. 2010, с. 237) Докосването до тях в условията на неформализираното неформално образование дава възможност на личността да се самосъгражда като *homo creabilis* (от лат. – сътворим, който може да се създаде. *Homo creabilis* – самосътворяващият се човек).

4. От 2009 г. в продължение на четири години Българската стопанска камара – съюз на българския бизнес (БСК), като национално представителна организация на индустриалци, предприемачи и работодатели, е водеща организация (в партньорство със синдикалните организации) на проект, финансиран от Европейския социален фонд 2007 – 2013 г. по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, насочен към „Разработване и внедряване на информационна система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и региони“.

Дейностите по проекта са изцяло обвързани с европейските, националните и браншовите изисквания и стандарти за непрекъснато придобиване, развитие и адаптиране на знанията и уменията на работещите, съобразно промени-

те в технологиите и обществото чрез ученото през целия живот като основен елемент на гъвкавата сигурност. Предвидено е увеличаване на инвестициите в човешкия капитал чрез насърчаване на работодателите да създават подходящи условия за повишаване и надграждане на притежаваните компетенции на работниците и служителите, придобити чрез информалното образование, с цел подобряване качествата на работната сила (инициативата „Нови умения за нови работни места“).

В резултат от изпълнението на проекта ще бъде учреден Национален съвет за идентификация и оценка на компетенциите, който ще оценява, сертифицира и валидира компетенции на работници и служители, заемащи ключови длъжности. С идеята си и реализацията на проекта БСК осъществява на практика препоръките на европейските институции за признаване (валидиране) на знанията, уменията и компетенциите, придобивани чрез информалното образование.

За изграждането на знанията, уменията и компетенциите, осигуряващи пригодността за трудова заетост, се разчита както на формалното образование и обучение, така и на придобития опит от информалното образование, получен дори чрез упражняването на хоби. Защото в последна сметка „всеки човек знае и преживява само своя собствен опит“ (Пенов, Ст. 2010, с. 160)

Предстои ни да се научим да разпознаваме образите/лицата на информалното образование, за да влезе то в модерния инструментариум на теоретичното познание и неговото адекватно приложение в аналитичната система на науката от началото на днешния XXI век, наречен „Златен век на ума“.

Библиография

- Банкова, Диана. Науката и изкуствата в културно-образователен синтез. В: Култура в образованието и образование в културата. – Многообразие в единството, 2010, бр. 2.
- Васев, Стефан Василев. Онтология и разбиране в посткласическа перспектива. В: Онтологико-епистемологични оптики в събитието на съвременността. Сб. Научни изследвания. С., 2005.
- Васев, Стефан Василев. Онтологията. Античност и съвременност. С., 2006.
- Желязкова-Тея, Тая. Информалното образование като значим елемент от образователната триада. – Стратегии на образователната и научната политика, 2010, бр. 2, 164-180.
- Желязкова-Тея, Тая. Образователната пирамида. В: Иновации в обучението и познавателното развитие. – Образование и технологии, 2010, бр. 1 и на CD.
- Минчев, Борис. Психология на човешкото развитие. ВСУ, 2008.
- Николаева, Силвия. Неформално образование. Философии. Теории. Практики. Габрово, 2008.
- Павлов, Димитър. Илиана Петкова. Продължаващото образование – мит или реалност. – Стратегии на образователната и научната политика. 2002, кн. 2.
- Пенов, Стефан. Религиозна култура, самопознаие и разнities на субекта. В: Култура в образованието и образование в културата. – Многообразие в единството, 2010, бр. 2.

- Петрова, Емилия. Европейска култура, европеизация, образование. В: Култура в образованието и образование в културата. – Многообразие в единството, 2010, бр. 2.
- Тодоров, Тодор. Образованието – въвеждащ образ на културата. В: Култура в образованието и образование в културата. – Многообразие в единството, 2010, бр. 2.
- Тодорова, Вася. Оценяване и утвърждаване на неформалното и информалното обучение. Добри практики. – Стратегии на образователната и научната политика. 2004, бр. 1.
- Хънтингтън, Самюъл. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. С., 1999.
- Цветанска, Силвия. Предизвикателства в педагогическото общуване. С., 2006.
- Whitehead, Alfred North. The Aims of Education. The Free Press, New York, 1967. (Цит. по Петров, Веселин. Ролята на приложната философия в обществото на знанието. В: Философия и евроинтеграция. Общество на знанието. С., 2008.)